

A „*Revue philosophique*“ 1895. februári 2-ik száma *Dürkheim* cikkével kezdődik a filozófiai szakoktatásról: „L'enseignement philosophique et l'aggrégation de philosophie“ címmel. Eredménye e tanulmány annak a mozgalomnak, mely három évvel ezelőtt indult meg Franciaországban oly czéllal, hogy a filozófiai oktatás a főiskolák programjából végkép törültesse. *Dürkheim* visszatekint a filozófiai oktatás egész múltjára Franciaország főiskolaiban. Alaptalanul tartják *Cousin* a filozófiai oktatás megteremtőjének s atyjának, mert már egy 1808-diki alapdecretum ezt a felsőbb oktatás kötelező tárgyai közé sorozta, habár ekkor még csak a logika szerény neve alatt, de a következő évben már egy szervező szabályrendelet ezt a szót a philosophia szóval helyettesítette (1809. szept. 19.) s az 1816. évi febr. 10-diki határozat ezt a kezdetben csak akadémiái székhelyekre alkalmazott rendelkezést kiterjesztette minden lyceumra.

Még messzebb ment a restauráció, mely először alkotta meg a filozófiai külön képesítést, s egyúttal megszabta azokat a kérdéseket, melyeket a tanítványok előtt tárgyalni kellett, s melyekre kellett, hogy vonatkozzék a baccalaureatusi vizsga. Ez a tanterv már magában foglalja az erkölcsant, metaphysikát, logikát, mely utóbbinak ismét részét alkotta a lélektan. Ezt a korszakot egészen 1848-ig *Cousin* szelleme uralja, de már a második császárság első fele alatt a philosophia csaknem egészen ki lett zárva ismét a francia főiskolákból. Csak 1863-ban vívta vissza újra helyét, de mivel a legkiválóbb philosophusok nagyobb részben szintén *Cousin* tanítványai voltak, ennél fogva most is a *Cousin*-féle formulát kezdték alkalmazni. De az abban tartalmazott ellenmondás nemsokára felőtölővé lett és meghozta természetes gyümölcseit. A kantizmus, melyet maga *Cousin* gyökereztetett meg Franciaországban, kezdte fölszabaddítani magát a mesterséges nyögők alól és erőteljes szelleme kivetkőztette a bölcselmi szakoktatást kezdetbeli gyámoltalanságából, hogy visszaszerezze jogait s teljes függetlenségét.

De nem huny szemet *Dürkheim* azon teljesen új helyzet előtt sem, melyben a francia bölcselem most látta magát. Mihelyt lehetők ismertettek el, hogy mindenki szabadon oktathassa azt, a mit igaznak hisz, a philosophia többé nem szolgálhatott arra, hogy nemzedékről-nemzedékre átszarmasztassa azt a credot, melynek örül és letéteményesül tekintették addig. Nem látták

be, hogy mihelyt a philosophiának megszűnt az lenni czélja, a mit Cousin elébe szabott, alkalmazni kellett azt valamely más célhoz, s ez a változás nem mehetett végbe az oktatás teljes reformálása nélkül.

Ennek daczára megőrizték az intézményt olyannak, a milyen volt. Mindaz, a mi változott, annyi volt, hogy a tanított megoldási módzatoknak eddig soha nem tapasztalt sokfélesége foglalt tért, s így a philosophiai szakoktatás meg lőn fosztva minden positiv tartalomtól. Úgyde hasonló szellemi gymnastika csak veszélyeztetheti a philosophiai szakoktatás főczélját. Akár irodalomról, akár philosophiáról legyen szó — teszi hozzá Dürkheim — valóságos paedagogiai heresis, a szellemi kérdésekből egyszerű értelmi dressurát csinálni. Hiszen ha a tanár nem gyakorolhat befolyást az eszmék belső természetére, akkor kénytelen azoknak csupán külső alakulási módjait nézni.

Siet hozzátenni Dürkheim, hogy ő ezt a verbális és formalis philosophiát nem azonosítja a metaphysikával és ekképp nem szándéka általános módon incriminálni minden magasabb speculatiót. De épen a komoly és egészséges metaphysikának érdeke, hogy ne engedje összezavartatni magát azzal, a mi csak merő elfajulása. Mindamellett a jövő oktatásról felállított programjában Dürkheim minden nehézség nélkül kiküszöbölhetőnek hiszi a transcendens metaphysika problémáit, az általa úgynevezett „substantialista“ problémákat, mint mindazt, a mi a tapasztalaton túlhalad. Az általa felállított keretben az a tudományág, mely minden mást meg kell, hogy előzzön a philosophiai oktatásban s úgyszólván az egész philosophiai tanfolyam szegletköve, a szolid és tartalmas psychologiai oktatás.

Igaz, hogy a psychologiai szakoktatás ma is már első sorban áll az oktatás programjában, de valósággal a névleg számára fentartott helynek egy jó részét metaphysikai problémák foglalják el. A mi a legtöbb időt igényli magának, a mi a legbővebb anyagát szolgáltatja a vitáknak és iskolai gyakorlatoknak, az a megismerés elmélete a szabadakaratról, az eszmék *a priori* és *a posteriori* eredetéről űzött controversiák. Pedig a mit a legtöbb buzgalommal kellene kimutatni, az az a pont, mely az embert szervezetében és lényében a társadalomhoz fűzi, a melynél fogva ő a társadalmat áthatja s ebben szétárad. Más szavakkal a főiskolákban a lélektant nem mint oly tudományt

kellene tanítani, melynek célja önmagában van, hanem inkább mint eszközt arra, hogy valóban társadalmi kulturára készítse elő az utat.

Lemond Dürkheim a philosophia története tanításáról is, habár elismeri, hogy a bölcselmi tanok egymásutánja az emberiség történetében nem képez „quantité négligeable“-ot. Ellenben hasznosabbnak vélné a philosophiai oktatás érdekében is felhasználni azt az újabb intézkedést, mely a tudományos facultásokon most az orvostanhallgatók részére is előír egy évi természettani és természettrajzi tanfolyamot, s kötelezővé óhajtaná ezt tenni a philosophiai képzésre is. Még jobbnak tartaná ezt kiegészíteni a természettani és matematikai módszerek hallgatásával is legalább némely helyeken. Meg van győződve, hogy ez a philosophia tanárainál oly tudományos képzettségre nyujtana alapot, mely alaposágban felülmúlná az eddigit.

A következő érdekes cikkben (*Criminalité et santé sociale*) Tarde veszi érdekes bírálat alá Dürkheimnek a „Revue philosophique“-ben egy cikksorozat kapcsán felállított érdekes thesisét, melynek szempontjából a criminalitást tekinti. Ez a szempont bizonyára új, s abban áll, hogy a bűn a társadalmi életben egy teljesen normalis tünet s egyáltalán nem beteges jelenség. Azaz nemcsak kikerülhetetlen, habár sajnálatraméltó, de a *közegészség tényezője*, az egészséges társadalomnak integráló alkatrésze, még akkor is, ha szaporodik, mint napjainkban, például a jelenkori Franciaországban, hol ötven év alatt megháromszorozódott.

Ezt a theoriát Tarde nem tartja épen újnak. Ő maga volt az, ki már 10—12 év előtt Polettinek egy hasonló axiómáját czáfolta meg, habár ez nem következtetett, mint Dürkheim, arra, hogy a bűn szükséges, mert a társadalmi élet alapfölteteleiből foly, sőt épen azért *hasznos* is. De azt ő is állította, hogy ha akkor, mikor a criminalis tények megkétszereződtek, sőt háromszorozódtak, az ipari és gazdasági jólét megnégyszereződött, sőt ötszörözött, akkor a criminalitásnak ez az absolut emelkedése annyit jelent, mint relativ csökkenést, a mi pedig egyedül lényeges. E szerint a sorok közt nála is olvasható volt, hogy a két haladvány tényleges összetalálkozása, t. i. a káros vagy ártalmas haladványé és a munkás haladványé nem véletlen és sajnálatos, hanem elkerülhetetlen s azt mutatja, hogy

büntett és munka, büntett és lángelme, ugyanazon eredetből veszik forrásaikat.

Messzebb megy ennél Dürkheim, ki nyíltan fölállítja a problémát, hogy t. i. igaz-e, hogy a büntett inkább hasznos, mint szerencsétlenség, s hogy kiirtása ép oly kevésbé kívánatos, mint lehetséges, s erre a kérdésre nem habozik igennel válaszolni.

Annál különösebb, hogy daczára ennek Dürkheim alaposnak mondja a bűn iránti útálatot és ellenszenvet, mivel a bűn nem önmagától, hanem önmaga ellenére eszközöl jót. De ha be van bizonyítva, hogy jót eszközöl, habár akarata ellenére is, igazolva van-e, hogy ennek daczára is nem jutalomban, de feddésben részesítjük?

Igen érdekes, hogyan jut Dürkheim ehhez a furcsa teoriához. Azon a felfogásán alapszik ez, melylyel a társadalmi világ normális és pathologiai jelenségei felől bír. Mivel azt látja, hogy az élő világban a betegség és épség meghatározása igen bonyolult, mert a beteges állapot nem állhat sem a fájdalomban, sem az élet megrövidülésében, tekintve, hogy vannak betegségek, melyek összeférnek a hosszú élettel, s viszont p. o. a szülés, mely igen gyakran halálos, voltaképp a legnormalisabb tünet — ebből azt következteti, hogy egészséges csak az lehet, a mi normalis, rendes, s minden ettől eltérő jelenség beteges jelenség. Úgyde sehol sem léteztek még társadalmak bizonyos contingense nélkül a bűnöknek, minél fogva a bűn általános, tehát normalis is.

Éles ítélettel mutatja ki Tarde ennek az okoskodásnak a gyöngéit. A tévedés abban áll — mondja — hogy itt összezavartatik a normalis typus az átlagos typussal. Vegyünk egy népfajt, egy állatfajt például, a hol az átlagos életkor a felnőtt kornak alatta marad s ebből az következnek, hogy az esetben, ha abból a fajból minden egyes megegyeznék élettartam tekintetében az átlagos typussal és semmi anomaliát nem mutatna, akkor egyikök sem szaporodhatnék tovább és ez volna a normalis állapot. Vagy vegyük egy tömeg közepette az átlagos intelligentiát, az átlagos felvilágosodást, az átlagos moralitást. Hová sülyedne le ezen normalitás színvonala? A század elején az átlagos műveltség az írni, olvasni nem tudásban állott. A magasabb képzettség ma is anomalia, mert a legkevésbé általános és legkevésbé elterjedt. Ebből folyólag a tudatlanságnak, az

erkölcstelenségnek egészségesebb és normalisabb dolognak kellene lenni, mint az erénynek és tudománynak.

Befejezésül megemlékezik Tarde a tudomány úgynevezett *csődjéről* is, mely Brunetiére szellemes elmefuttatásai nyomán vált utóbbi időben sokat idézett röpkeszóvá. Ez a csőd csak úgy következhetik be, szól csipős célzással Dürkheim elméletére, ha a tudománytól többet kívánunk, mint a mit adhat, vagy ha oly jogokat tulajdonítunk neki, melyek határát meghaladják. A tudomány sohasem maradt adós igazi ígéreteivel, de neve alatt a hamis váltók egész sora jött forgalomba, melyeket aztán lehetetlen beváltania.

Soury folytatja a látási képzetekre vonatkozó kutatásairól való beszámolást: „La vision mentale“ czímen. Mint kétségtelen igazságot constatálja ebben, hogy az agy a gerinczesek egész soránál nem csupán régi szerkezetének többé-kevésbbé mélyreható morphologiai átváltozásait mutatja, de valóságos új képződéseket is, részint újabbakat, mint a nyelv- és beszéd-functiók székhelye az embernél, részint régiebbeket.

Összehasonlító bonczani és embryologiai tanulmányaiban Edinger kimutatta Steiner után, hogy az agykéregnek legkezdetlegesebb és legősibb psychikai functiói a szaglási functiók voltak. A szagló szervekkel áll főleg összeköttetésben az agykéreg legelemibb alakja, a hullóké és csúszó-mászóké. Ekkép a gondolkodás, a fogalomképzés az állati rendben a szaglási észrevételek feldolgozásával kezdődött.

Azután azt vizsgálja, hogy az érzéki tünetek ezen archaeologiai pontján kívül mi az agykéreg szerepe, functiói egészében tekintve? Itt Goltz kísérleteihez folyamodik, kinek élő kutyákon tett kísérletei közt nagy fontossággal bír e kérdésre nézve az a nagy feltűnést okozott experimentum, midőn a híres strassburgi élettantudós egy kutyán, kinek egész agykéregét több műtét során teljesen kiirtotta, azt tapasztalta, hogy a kutya még tovább 18 hónál élt. Goltz az agyától megfosztott kutya pupilláris fényreflexét és szemhunyorgatását arra magyarázta, hogy a vakság nem állott be nála. Munk azonban Goltznak ezen állításával szemben, hogy t. i. az agynélküli kutyánál a látás tovább is fenmarad, kimutatta, hogy Goltz sensatióknak vette az érzékszervek védelmének közönséges reflexmozgásait.

Egyébíránt Soury nézete szerint az agykéreg eltávolításá-

nak esetei a majomnál, kutyánál, tengeri nyúlánál, más-más eredményekkel járnak. Minél feljebb haladunk az állati rendben, az agykéreg annál fontosabb, végre egészen nélkülözhetlen organummá válik a magasabb pszichikai functiókra nézve. De minden emlősnél a mellső agy e tájékának elvesztése végzetesen maga után vonja a vakságot.

Még említést teszünk *Gustave Belot* szemléléről a társadalmi élet és gyakorlat köréből, a legújabb irodalmi kiadványok nyomán, melyek közül tüzetesebben szól *Henri George*-nak a pápához intézett nyílt leveléről, melynek álláspontját a *Marx-féle socialismushoz* közelfekvőnek hiszi, habár *George* visszaautsítja a socialismust abban az értelemben, hogy előtte mi sem lenne igazságosabb, mint a piac szabad versenye s a személyes érdek, mint a termelés egyetlen lehetséges ösztönzője. Böven szól *Vanniról* is s annak a földjáraadékok egy egyetlen adó által helyettesítő gondolatáról, a mely egyenlő volna a földbirtok kárpótlás nélküli socialisálásával. Megjegyzi azonban hogy ezzel, ha elismertetik is, hogy mindenkinek egyenlő joga van a föld használatához, de nincs eldöntve az a kérdés, vajjon egy ily rendszer a legkedvezőbb is-e a termelés intensivitása tekintetében?

* * *

Új politikai folyóirat indult meg Párisban, *Marcel Fournier* szerkesztésében „*Revue Politique et parlementaire*“ cím alatt, melynek hozzánk beküldött mult év novemberi (5. sz.) mutatóványszáma valóban becses tartalommal köszönt be. Magvas és beható dolgozatokat veszünk benne elsőrendű íróktól, így *Glasontól* „A codificatio állapotáról Európában a XIX. században“. (*La codification en Europe au XIX siècle.*) Szerző abból indul ki, hogy korunk egyik főjellemtvonásához tartozik az Európában, Ázsiában, Afrikában, Amerikában, sőt Ausztráliában is mindenütt megindult codificatio munkája. Azután pillantást vet az európai codificatio történetére a század első felében, ismerteti azt a nagy harczot a jogtudomány terén, mely egyfelől *Thibaut* és a codificationalis iskola, másfelől *Savigny*, *Hugo*, *Eichhorn* stb., vagyis a jogtudomány történeti iskolája közt megindult, midőn amazok a codificationalis jogfejlés mellett foglaltak állást s a római jogot a törvényalkotás művének gátló akadályaként de-